

ŚWIATOWIT

ROCZNIK

POŚWIĘCONY ARCHEOLOGII PRZEDDZIEJOWEJ

I BADANIOM

pierwotnej kultury polskiej i słowiańskiej

WYDAWANY STARANIEM

ERAZMA MAJEWSKIEGO.

Tom I. — 1899.

(57 ilustracyi w tekście i XI tablic).

WARSZAWA.

Skład Główny w Księgarni E. Wendego i S-ki, Krak.-Przedmieście № 9.

—
1899.

ŚWIATOWIT

ANNUAL OF THE INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY
OF THE UNIVERSITY OF WARSAW

VOL. XI–XII (LII–LIII)
(2013–2014)

FASCICLE B

PREHISTORICAL AND MEDIEVAL
ARCHAEOLOGY.
ARCHAEOLOGY OF POLAND

WARSAW 2018

ŚWIATOWIT

ROCZNIK INSTYTUTU ARCHEOLOGII
UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

TOM XI–XII (LII–LIII)
(2013–2014)

FASCYKUŁ B

ARCHEOLOGIA PRADZIEJOWA
I ŚREDNIOWIECZNA.
ARCHEOLOGIA POLSKI

WARSZAWA 2018

Redaktor naczelny Wydawnictw Instytutu Archeologii UW:
Krzysztof Jakubiak

ŚWIATOWIT

ROCZNIK INSTYTUTU ARCHEOLOGII UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

Redaktor: Franciszek M. Stępnowski (f.stepniowski@uw.edu.pl)
Sekretarz redakcji: Andrzej Maciałowicz (amacialowicz@uw.edu.pl)
Współpraca redakcyjna: Ludwika Jończyk

Rada redakcyjna:
Włodzimierz Godlewski (Przewodniczący)
Elżbieta Jastrzębowska
Joanna Kalaga
Wojciech Nowakowski
Tadeusz Sarnowski
Tomasz Scholl
Karol Szymczak

All rights reserved
© 2018 Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego

ISSN 0082-044X

Projekt okładki, opracowanie graficzne i skład: Jan Żabko-Potopowicz
Druk: Totem.com.pl, ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Adres redakcji: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego,
Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa

Contents

Spis treści

Fascykuł B

ARCHEOLOGIA PRADZIEJOWA I ŚREDNIOWIECZNA. ARCHEOLOGIA POLSKI

Fascicle B

PREHISTORICAL AND MEDIEVAL ARCHAEOLOGY. ARCHAEOLOGY OF POLAND

Studia i materiały

Jacek Lech

Z DZIEJÓW BADAŃ NEOLITU W POLSCE: ANNA KULCZYCKA-LECIEJEWICZOWA (1934–2011)	9
Anna Kulczycka-Leciejewiczowa (1934–2011): From the History of Studies on the Neolithic in Poland	51

Marta Osypińska, Joanna Piątkowska-Malecka

HODOWLA I ŁOWIECTWO WŚRÓD SPOŁECZNOŚCI ZAMIESZKUJĄCYCH WIELOKULTUROWĄ OSADĘ W BODZI (ST. 1).....	55
Breeding and Hunting among the Communities Inhabiting the Multicultural Settlement at Bodzia (Site 1)	85

Agnieszka Jarzec

MATERIAŁY KULTURY ŁUŻYCKIEJ ZE STANOWISKA 4 W MAGNUSZEWIE MAŁYM, POW. MAKOWSKI	87
Archaeological Relics of the Lusatian Culture from Site 4 in Magnuszew Mały, the Maków District	114

Przemysław Dulęba

O POŻYTKU Z KWERENDY ARCHIWALNEJ. PRZYKŁAD ODKRYĆ ZWIĄZANYCH Z KULTURĄ LATEŃSKĄ Z OBSZARU GÓRNEGO ŚLĄSKA	117
On the Benefits of Archival Research. An Example of Discoveries Related to the La Tène Culture from Upper Silesia	135

Ростислав Терпиловский, Геннадий Жаров

ДРУЖИННЫЙ МОГИЛЬНИК ПОЗДНЕГО ПРЕДРИМСКОГО ВРЕМЕНИ НА СЕЙМЕ.....	137
WARRIOR CEMETERY FROM THE LATE PRE-ROMAN PERIOD ON THE RIVER SEYM	150
Cmentarzysko wojowników z młodszego okresu przedrzymskiego nad rzeką Sejm	155

Iwona Kowalczyk-Mizerakowska

BOGATY GRÓB WOJOWNIKA Z SANDOMIERZA-KRAKÓWKI W KONTEKŚCIE ŚWIĘTOKRZYSKIEGO CENTRUM HUTNICZEGO	157
Rich Warrior's Grave from Sandomierz-Krakówka Considered in the Context of the Świętokrzyskie Metallurgic Centre	171

Agata Chilińska-Früboes

PRZEDWOJENNE ZNALEZISKA RZYMSKICH ZAPINEK KABŁĄKOWYCH DATOWANYCH NA WCZESNY OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH Z OBSZARU KULTURY DOLLKEIM-KOVROVO	173
Pre-war Finds of Imported Roman Bow Brooches Dated to the Early Roman Period Found at the Area of the Dollkeim-Kovrovo Culture	202

Joanna Piątkowska-Małecka, Teresa Tomek

SSAKI I PTAKI W GOSPODARCE LUDNOŚCI ZAMIESZKUJĄCEJ WCZESNOŚREDNIOWIECZNY ZESPÓŁ OSADNICZY W KULCZYNIE-KOLONII (ST. 8), POW. WŁODAWSKI	205
Mammals and Birds in the Economy of the Inhabitants of the Early Medieval Settlement Complex in Kulczyn-Kolonia (Site 8), the Włodawa District	221

Róża Paszkowska

WSTĘPNE WYNIKI ANALIZY ARCHEOZOOLOGICZNEJ ZABYTEKÓW Z KOŚCI I POROŻA Z WCZESNOŚREDNIOWIECZNEGO RADOMIA, STANOWISKA 1 I 2	223
Preliminary Results of an Archaeozoological Analysis of Artefacts Made of Bone and Antlers from Early Medieval Radom, Sites 1 and 2.....	241

Jerzy Sikora, Piotr Kittel, Piotr Wroniecki

W POSZUKIWANIU MILENIJNEGO MIRAŻU. NOWE BADANIA GRODZISKA W ROZPRZY (POW. PIOTRKOWSKI, WOJ. ŁÓDZKIE)	243
In Search of a Millennial Mirage. New Investigation of the Stronghold in Rozprza (Piotrków District, Łódzkie Voivodeship)	269

Sławomir Wadył

WCZESNOŚREDNIOWIECZNE KLAMRY HACZYKOWATE Z ZIEM PRUSKICH. KLAMRY DO PASA, BŁYSTKI CZY ZAPINKI?.....	271
Belt Buckles, Fishing Lures, or Brooches? Early Medieval Hook Buckles from Prussia	284

Andrzej Buko

NAJSTARSZA FAZA REZYDENCJI DANIELA ROMANOWICZA NA GÓRZE KATEDRALNEJ W CHEŁMIE: PYTANIA I HIPOTEZY	285
The Oldest Phase of the Daniel Romanovich's Residence on the Cathedral Hill in Chełm: Questions and Hypotheses	301

Dominik Chudzik

MUROWANA ARCHITEKTURA SAKRALNA ZIEMI HALICKIEJ OD XIII DO POCZĄTKU XIV WIEKU	303
Brick-Built Sacred Architecture in the Halych Land since the 13 th until the Early 14 th Century	325

Anna Kubica-Grygiel

PÓŻNOŚREDNIOWIECZNE SZCZĄTKI LUDZKIE ODKRYTE W OBRĘBIE KOŚCIOŁA I KLASZTORU OO. DOMINIKANÓW W KRAKOWIE.....	327
Late Medieval Human Remains Discovered within the Dominican Church and Monastery in Kraków.....	337

Wydarzenia**Monika Rekowska**

UROCZYSTOŚĆ W KOZIENICACH KU CZCI PROFESORA TOMASZA MIKOCKIEGO	341
--	-----

Kronika wykopalisk**Paweł Szymański**

CZERWONY DWÓR, ST. XXI, WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIE. BADANIA W LATACH 2013–2014	349
Czerwony Dwór, Site XXI, the Warmińsko-Mazurskie Voivodeship. Excavations in 2013–2014	357

Artur Brzóska, Magdalena Nowakowska

W POSZUKIWANIU ŚLADÓW WALK PARTYZANCKICH POWOJENNEGO PODZIEMIA NIEPODLEGŁOŚCIOWEGO („ŻOŁNIERZY WYKLĘTYCH”). BADANIA PODWODNE JEZIORA BROŻANE NA TERENIE PUSZCZY AUGUSTOWSKIEJ W 2013 ROKU	359
Searching for Traces of Guerrilla Warfare of the Post-War Anti-Communist Underground (‘Cursed Soldiers’). Underwater Exploration of the Brożane Lake in the Augustów Primeval Forest in 2013.....	363

Adam Cieśliński, Andrzej Kasprzak, Zbigniew Stasiak

NOWY ŁOWICZ, ST. 2, WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE. BADANIA W LATACH 2013–2014	365
Nowy Łowicz, Fst. 2, Woiwodschaft Westpommern. Ausgrabungen 2013–2014	371

Władysław Roszyk

PETRYKOZY, ST. 3, WOJ. MAZOWIECKIE. BADANIA W ROKU 2014.....	375
Petrykozy, Site 3, the Mazowieckie Voivodeship. Excavations in 2014	379

Karolina Blusiewicz

PUCK (DZIAŁKA NR 148/1), WOJ. POMORSKIE. BADANIA W ROKU 2014	381
Puck (Plot no. 148/1), the Pomorskie Voivodeship. Excavations in 2014	386

Michał Starski

PUCK, STARY RYNEK 13 I 14, WOJ. POMORSKIE. BADANIA W LATACH 2013–2014	389
Puck, 13 and 14 Stary Rynek Street, the Pomorskie Voivodeship. Excavations in 2013–2014	395

ANNA KUBICA-GRYGIEL

PÓŻNOŚREDNIOWIECZNE SZCZĄTKI LUDZKIE ODKRYTE W OBRĘBIE KOŚCIOŁA I KLASZTORU OO. DOMINIKANÓW W KRAKOWIE

Keywords: Dominican church, human remains, Late Medieval period

Wstęp

Badania archeologiczno-architektoniczne przeprowadzone w latach 2010–2013 w obrębie kościoła i klasztoru oo. Dominikanów w Krakowie¹ przyniosły między innymi odkrycia licznych szczątków ludzkich. Znaleźiska pochodzą z wykopów badawczych zlokalizowanych na I wirydarzu i w krużgankach, w sąsiedztwie furty – przy murze zewnętrznym kaplicy św. Marii Magdaleny i w prezbiterium Bazyliki Trójcy Świętej (**Ryc. 1**). Na I wirydarzu, po północnej stronie świątyni, ujawniono szereg zniszczonych bądź znajdujących się na złożu wtórnym pochówków (ossuariów), które wiązać należy najprawdopodobniej z funkcjonującym przez kilkaset lat cmentarzem przyklasztornym. Odkryto tu także jednostkowe pochówki szkieletowe, zalegające na trzech różnych poziomach (**Ryc. 2**). Dwa z tych grobów, które zbadano w pierwszej kolejności, zostały opisane poniżej. Przedmiotem szczegółowego omówienia będą także szczątki ludzkie znalezione w bardzo interesującym kontekście, w obrębie wykopu archeologicznego założonego w krypcie pod prezbiterium Bazyliki Trójcy Świętej.

Wspomniane dwa pochówki z I wirydarza odkryto w wykopie badawczym nr 2/10, na głęb. 76–90 cm. Nie udało się uchwycić w całości zarysów ich jam grobowych, które uległy uszkodzeniu przez młodsze nawarstwienia nowożytnie (**Ryc. 3**). W grobie 1 szkielet ludzki spoczywał na głębokości 80–90 cm, a w wyeksplorowanym częściowo grobie nr 2 – na głębokości 76 cm. Zmarłego z grobu 1 pochowano głową w kierunku zachodnim, w pozycji wyprostowanej na wznak, z rękami prawdopodobnie wyciągniętymi wzdłuż tułowia. Osobnik z grobu nr 2 został zło-

żony w podobnej pozycji, z rękami skrzyżowanymi na piersiach. Zwarty układ szczątków w obu grobach wskazuje, że zmarłych składowano przed pogrzebem, owijając być może rodzajem całunu (BOJĘŚ-BIAŁASIK, NIEMIEC 2013: 273). Kolejne ciała przypuszczalnie zawinięte w całun odkryto w innych częściach wirydarza w następnym sezonie badawczym (wykop 3/11). W niektórych z nich znajdowały się brązowe haftki, stanowiące być może zapęczenia całunów. Haftki uznaje się za elementy pochodzenia zachodnioeuropejskiego i datuje na XV w. Nie można wykluczyć, że na ziemiach polskich wyroby takie pojawiły się z pewnym opóźnieniem, w 2. połowie XV w. (BOJĘŚ-BIAŁASIK, NIEMIEC 2013: 274–275).

Analiza stratygrafii nawarstwień na wirydarzu wskazuje, że groby 1 i 2 należy datować na XV w. Być może związane są one z drugą połową tego stulecia, jeśli przyjmemy, że pochodzą one z tego samego okresu, co wspomniane pochówki, w których odkryto haftki (BOJĘŚ-BIAŁASIK, NIEMIEC 2013: 304–305).

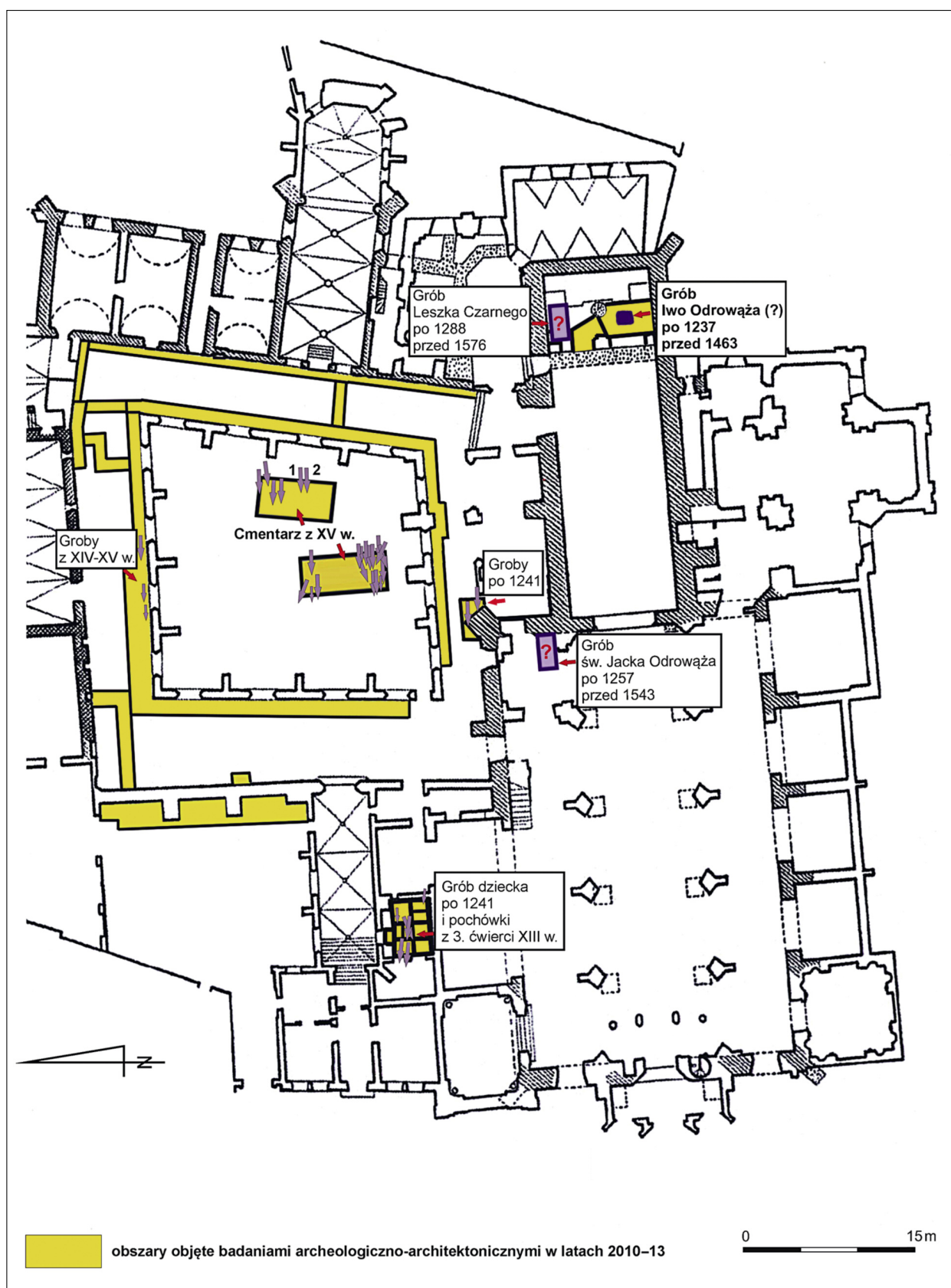
Nie dysponujemy bezpośrednimi przesłankami pozwalającymi na interpretację pozycji społecznej osób pochowanych w opisanych grobach. Fakt odkrycia ich na cmentarzu przyklasztornym nie wskazuje automatycznie na związek z warstwą duchowieństwa, gdyż w średniowieczu wokół świątyni klasztornych chowano także świeckich. Przykłady takich praktyk znane są między innymi z klasztorów dominikańskich na Śląsku – w Raciborzu² i Wrocławiu³. Osoby spoza stanu duchownego chowano też – od schyłku wczesnego średniowiecza po okres nowożytny – po południowej i zachodniej stronie kościoła dominikańskiego w Krakowie (MYSZKA 2003: 136; ŁYCZAK, GÓRSKI 2013: 236, 254; ROJKOWSKA 2013: 211–212). Niejasny pozostaje natomiast charakter nekropoli rozciągającej się na północ od tej świątyni, skąd pochodzą omawiane groby. W miejscu tym lokalizuje się niekiedy cmentarz konwentualny,

¹ Badania kierował dr Dariusz Niemiec z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zob. BOJĘŚ-BIAŁASIK, NIEMIEC 2013.

² Informacje o chowaniu osób spoza stanu duchownego na dominikańskim cmentarzu przyklasztornym w Raciborzu pochodzą z początku XIV w., z okresu konfliktu pomiędzy zakonnikami a proboszczem raciborskim Gizelerem, roszczącym sobie prawa

do sprawowania ostatniej posługi kapłańskiej (BARCIAK, SEPIAL 2011: 43).

³ Na nekropoli zlokalizowanej przy kościele św. Wojciecha we Wrocławiu, pełniącego funkcję świątyni przyklasztornej, od momentu konsekrowania go dla dominikanów w 1226 r. prawo do pochówku mieli również mieszczanie (WOJCIESZAK 2012: 124).

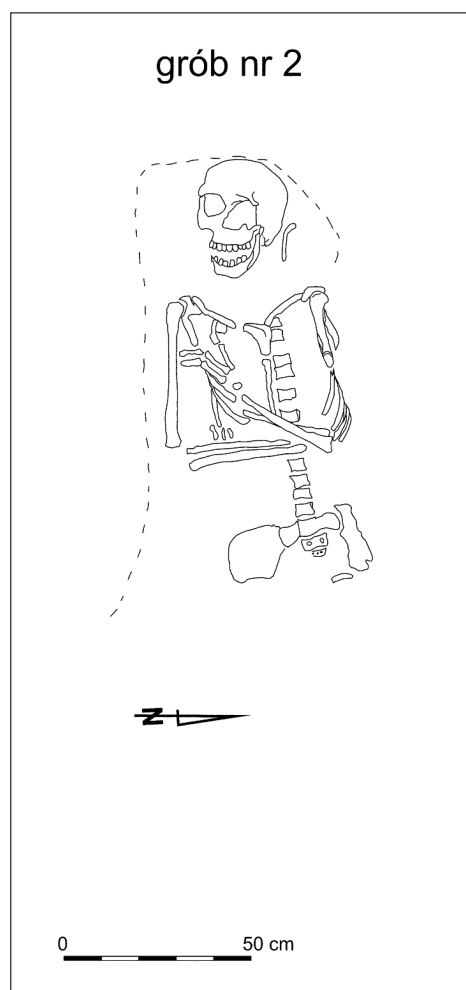
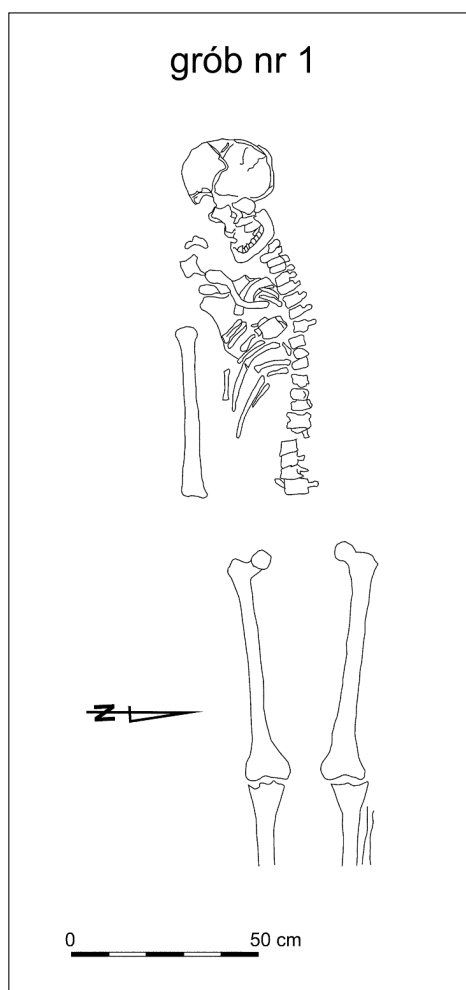
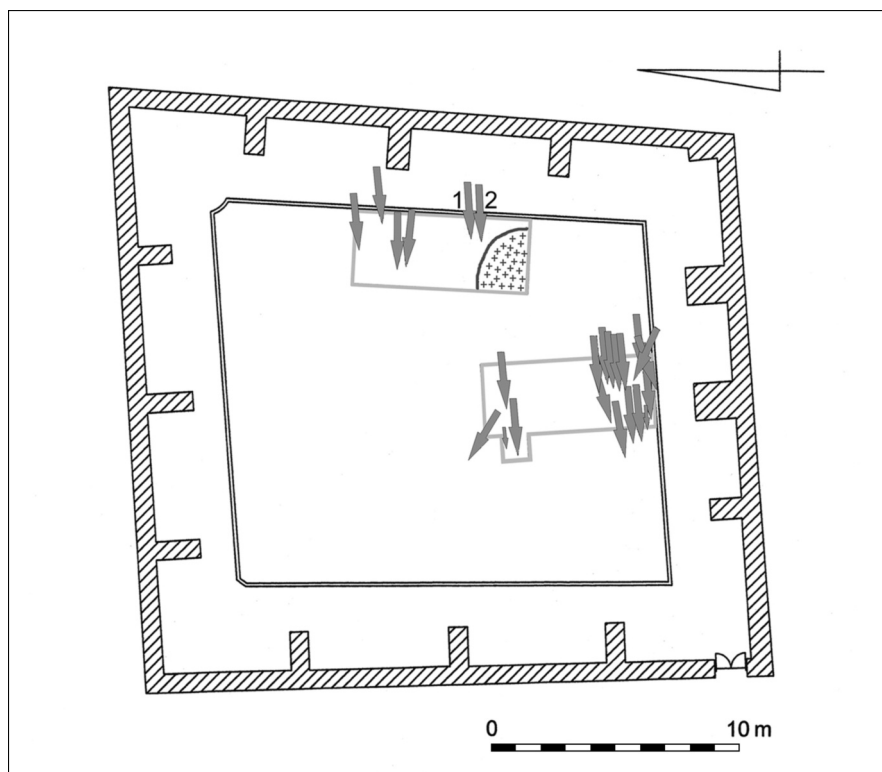

Ryc. 1. Lokalizacja pochówków odkrytych w obrębie klasztoru i kościoła oo. Dominikanów w Krakowie w latach 2010–2013 (wg BOJĘŚ-BIAŁASIK, NIEMIEC 2013, z modyfikacjami).

Fig. 1. Localisation of burials discovered within the Dominican monastery and church in Kraków in the years 2010–2013.

Ryc. 2. Lokalizacja grobów szkieletowych na I wirydarzu klasztoru oo. Dominikanów w Krakowie odkrytych podczas badań archeologicznych w latach 2010–2011 (oprac. D. Niemiec).

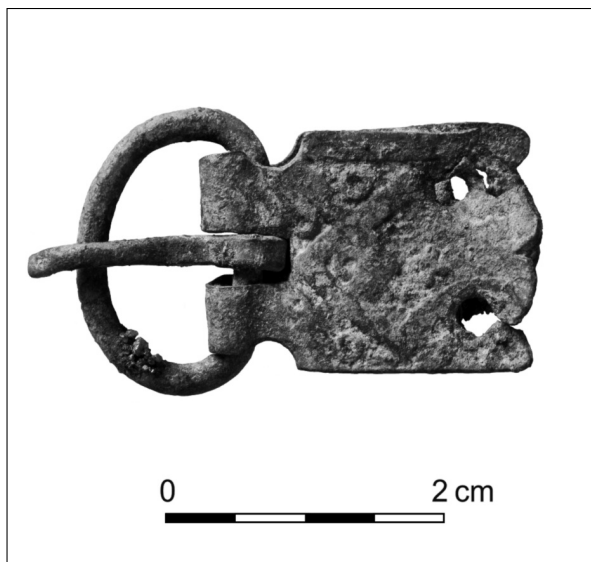
Fig. 2. Localisation of skeleton burials in the first garth of the Dominican monastery in Kraków discovered during archaeological excavations in the years 2010 and 2011.

Ryc. 3. Układ szczątków ludzkich w grobach nr 1 i 2 (oprac. A. Kubica-Grygiel).

Fig. 3. Layout of human remains in the burials nos. 1 and 2.

założony w sąsiedztwie grobu św. Jacka Odrowąża, znajdującego się pierwotnie we wschodnim zakończeniu północnej nawy kościoła św. Trójcy (SZYMA 2004: 24, 90–91; BOJĘŚ-BIAŁASIK, NIEMIEC 2013: 275, 307). Nie wyklucza to jednak, że przez pewien czas mogli tu być również chowani świeccy, zwłaszcza w okresie poprzedzającym poważną reorganizację przestrzeni klasztoru w okresie nowożytnym, gdy prawdopodobnie nie przestrzegano jeszcze ściśle granic poszczególnych stref grzebalnych w otoczeniu świątyni. Bliższych informacji o pochodzeniu osób pochowanych w omawianych grobach nie dostarcza też analiza cech obrządku pogrzebowego. Zarejestrowany układ zmarłych w pozycji wyprostowanej, głową ku zachodowi, z rękami wyciągniętymi wzdłuż tułowia lub skrzyżowanymi na piersiach, jest spotykany w średniowieczu zarówno w grobach osób świeckich, jak i duchownych. Zwyczaj odmiennego traktowania pochówków kapłanów, polegający na chowaniu ich głową ku wschodowi, a twarzą ku fasadzie zachodniej kościoła, rozpowszechnił się dopiero od XVI w. (DĄBROWSKA 2008: 34, 35, 46, 101–102). Interesujące jest natomiast, że w obu grobach złożono zmarłych owiniętych prawdopodobnie w całun. Wyraźne nakazy specjalnego przygotowania zwłok do pogrzebu, takie jak bandażowanie ciała, wiązanie palców rąk i nóg, a także zawinięcie ciała zmarłego w całun, zawierają średniowieczne teksty obrzędowe. Przykłady takiego bandażowania zwłok znane są m.in. z miniatur *Pontyfikału gnieźnieńskiego* z XIII w. (DĄBROWSKA 2008: 103).

Ryc. 4. Brązowa sprzączka zdobiona późnoromańską plecionką odkryta w wykopie 1/10 założonym w krypcie pod prezbiterium Bazyliki Trójcy Świętej (wg BOJĘŚ-BIAŁASIK, NIEMIEC 2013).

Fig. 4. Bronze buckle decorated with a Late Romanesque wattle ornament discovered in trench no. 1/10 performed in the vault under the presbytery of the Basilica of the Holy Trinity.

Szczegółowego omówienia wymaga także pochówek odkryty w wykopie 1/10, założonym w krypcie pod prezbiterium Bazyliki Trójcy Świętej, pomiędzy filarem późnoromańskim a południowym murem obwodowym (BOJĘŚ-BIAŁASIK, NIEMIEC 2013: 267). Na głębokości 280 cm, 40 cm poniżej dna krypty, odsłonięto zarys jamy o wymiarach 80×130 cm, wkopanej głęboko w podłoże calcowe. Obiekt ten został naruszony prawdopodobnie u schyłku średniowiecza i w XVII w., kiedy uformowało się ostatecznie jego zasypisko. Odkryto w nim między innymi zalegające na wtórnym złożu szczątki ludzkie, okucia trumienne oraz pozostałości drewna trumienne, pochodzące ze zniszczonego pochówku. Znalaziono tu też niewielką brązową sprzączkę, zdobioną późnoromańską plecionką (Ryc. 4), pierwotnie będącą zapewne zamknięciem książki, która mogła stanowić wyposażenie zmarłego. Innym elementem inwentarza domniemanego grobu może być niewielki przedmiot żelazny w kształcie masywnej gwiazdki, będący prawdopodobnie zakończeniem ostrogi z gwiazdzistym bodźcem. Takie przedmioty należą do form szeroko rozpowszechnionych w okresie późnego średniowiecza, choć najstarsze z nich pojawiły się już w ciągu XIII wieku i początkowo należały do wyrobów unikatowych, zarezerwowanych dla wyższych warstw społecznych. Do takich wczesnych form zalicza się między innymi ostrogi typu C wg klasyfikacji S. Kołodziejskiego, wyróżniające się obecnością bodźców zakończonych niewielkimi, masywnymi gwiazdkami, które stanowią najbliższe odpowiedniki formalne dla zabytku odkrytego w kościele oo. Dominikanów (KOŁODZIEJSKI 1985: 166, ryc. 5.1; por. BOJĘŚ-BIAŁASIK, NIEMIEC 2013: 268). Zaproponowana identyfikacja tego znaleziska może przemawiać za uznaniem pochowanej tu osoby za przedstawiciela elity wczesnofeudalnej. O wysokim statusie zmarłego świadczyć może też lokalizacja grobu w obrębie krypty zbudowanej pod głównym ołtarzem najprawdopodobniej już na samym początku istnienia klasztoru, w latach 30. XIII wieku. Nie można wykluczyć, że mamy tu do czynienia z pozostałościami pochówku krakowskiego biskupa Iwo Odrowąża, fundatora krakowskiego klasztoru dominikanów, pochowanego w kościele Trójcy Świętej po 1237 r. (BOJĘŚ-BIAŁASIK, NIEMIEC 2013: 271–272, 299).

W badaniach antropologicznych szczątków ludzkich odkrytych w opisanych wyżej obiektach skoncentrowano się na uzyskaniu podstawowych informacji o zmarłych, tj. o ich płci (na podstawie cech czaszki i masywności kości), wieku (w oparciu o obliterację szwów czaszkowych oraz stopień starcia powierzchni koron zębów) oraz przyżyciowej wysokości ciała (według metody M. Trotter i G. Gleser [1952] oraz K. Pearsona [1899]). Dokonano również szczegółowego opisu odkrytych kości oraz prześledzono obecność na nich zmian chorobowych. W celu potwierdzenia charakteru tych zmian niektóre kości poddano analizie radiologicznej. Pomiary wykonane na kościach, wskaźniki czaszki oraz przyżyciową wysokość ciała zestawiono w Tabelach 1–3.

Tabela 1. Pomiary czaszek według R. Martina (1928).
Table 1. Measurements of skulls acc. to R. Martin (1928).

	Pomiar [mm]	nr 1	nr 2
Mózgoczaszka	g-op	178	173
	n-b		128
	ba-o		32
	ba-b		143
	eu-eu		162
	ft-ft		106
Trzewioczaszka	n-gn		120
	n-pr		71
	n-ns		42
	ol-sta		48
	sz.a.pr.		25
	enm-enm		39
	ekm-ekm		67
Żuchwa	go-go		90
	bicond.		74
	gn-id		34
	enm-enm		35
	gn-go		88
	ekm-ekm		66

Tabela 2. Wskaźniki czaszki i żuchwy.
Table 2. Cranial and mandibular indices.

Wskaźniki czaszki	Nr 2
Szerokościowo-długościowy	93,6
Wysokościowo-długościowy	82,7
Wysokościowo-szerokościowy	88,2
Czołowo-szerokościowy	65,4

Tabela 3. Wysokość ciała na podstawie kości długich (w cm).
Table 3. Body height estimated from the length of long bones (in cm)

Kości długie	Według metody M. Trotter i G. Gleser (1952)					
	Szkielec 1			Szkielec 2		
	P	L	P+L/2	P	L	P+L/2
Ramienna	176,70			165,70		
Łokciowa				168,70		
Promieniowa				168,70	168,70	168,70
Udowa	171,25	168,00	169,60			
Piszczelowa	175,30	175,70	175,50			
Średnio	174,40	171,85	173,10	167,70	168,70	168,20

Kości długie	Według metody K. Pearsona (1899)					
	Szkielec 1			Szkielec 2		
	P	L	P+L/2	P	L	P+L/2
Ramienna	170,48			160,06		
Łokciowa						
Promieniowa				163,45	163,45	163,45
Udowa	168,16	163,83	165,99			
Piszczelowa	169,90	170,14	170,02			
Średnio	169,51	166,98	168,00	161,75	163,45	162,60

Grób nr 1

Czaszka silnie zniszczona, zachowana była w kilkunastu fragmentach. Prawa część kości czołowej zachowana w całości, lewa – w kilku drobnych fragmentach. Ponadto brak lewej kości skroniowej, prawa kość ciemieniowa zachowana po wyrostek sutkowaty (lewa – tylko w małym fragmencie); kość potyliczna bez części podstawnej. Zniszczeniu uległy też kości klinowe, sitowe oraz lewa część oczodołowa kości czołowej. Brak następujących kości twarzoczaszki: kości nosowych, łzowych, lewej kości jarzmowej, lewej kości szczęki (z prawej – zachowany trzon z wyrostkiem jarzmowym). Zęby w lewej kości szczękowej obecne, brak jedynie pierwszego siekacza, który został utracony *post mortem*. Żuchwa zachowana w całości, wszystkie zęby stałe obecne, oba siekacze lewej strony utracone po śmierci. Próchnica widoczna na wszystkich trzonowcach w żuchwie oraz na pierwszym trzonowcu lewej strony szczęki. Kamień nazębny zaobserwowany zarówno w szczęcie, jak i w żuchwie, za wyjątkiem drugich i trzecich stałych trzonowców.

Kości tułowia niekompletne. Z kręgów zachowały się bardzo dobrze wszystkie kręgi odcinka szyjnego, większość kręgów odcinka piersiowego, w niektórych przypadkach bez jednego (Th1, Th3, Th5, Th6) lub dwóch (Th2, Th12) wyrostków poprzecznych. Z ostatniego kręgu piersiowego zachował się jedynie niekompletny trzon. Odcinek lędźwiowy reprezentowany jest przez wszystkie kręgi, przy czym z dwóch pierwszych (L1 i L2) zachowały się tylko trzony. Kość krzyżowa silnie zniszczona, zachowały się tylko jej drobne fragmenty. Mostek niekompletny, zachowane dwa fragmenty trzonu (koniec bliższy i dalszy), brak wyrostka mieczykowatego.

Kości kończyn górnych niekompletne. Zachowany prawy obojczyk oraz fragment lewej łopatki (brzeg górny z wyrostkiem kruczym i barkowym). Brak lewej kości ramieniowej, obu kości łokciowych i promieniowych.

Kości kończyn dolnych zachowane dość dobrze; brak kości miednicznych i obu rzepek. Obecne obie kości udowe. W prawej uszkodzona główka, w lewej – koniec dystalny. Prawa kość piszczelowa ze zniszczonym końcem proksymalnym, lewa w całości. Obecne obie kości strzałkowe, prawa bez końca proksymalnego, lewa bez części trzonu oraz końca bliższego. Z kości stóp zachowały się wszystkie kości stępu i śródstopia. Z kości palców zachowały się cztery pierwsze paliczki I rzędu w stopie lewej oraz wszystkie paliczki I rzędu w stopie prawej. Z paliczków II rzędu w obu stopach obecny jedynie pierwszy i czwarty paliczek, z paliczków III rzędu tylko czwarty i piąty.

Szkielet należał prawdopodobnie do mężczyzny w wieku ok. 25 lat (*adultus*). Rekonstrukcja wzrostu metodą Trotter-Gleser wykazała, że mężczyzna mierzył 173,10 cm wysokości, metodą Pearsona – 168 cm (**Tab. 3**).

Zmiany patologiczne i urazy. W końcowej części odcinka piersiowego kręgosłupa (Th9–Th11) widoczne zmiany na powierzchni trzonów kręgów o charakterze guzków Schmorla. Guzki te powstają poprzez wgniecenie jądra miażdżystego w powierzchnię trzonu kręgu (KOZŁOWSKI 2012: 26). Analogiczne zmiany zaobserwowano na pierwszych trzech kręgach odcinka lędźwiowego (L1–L3). Etiologia tego schorzenia jest różna. Guzki Schmorla mogą powstawać jako wynik wad wrodzonych kręgosłupa (kifoza Scheuermanna), urazów, a także w wyniku procesów starzenia (FACCIA, WILLIAMS 2008). U dorosłych guzki Schmorla są najczęściej rezultatem chorób degeneracyjnych chrząstki międzykręgowej, u osób młodych natomiast występują jako częste konsekwencje urazu spowodowanego upadkiem z wysokości, dźwiganiem ciężarów, czy ćwiczeń fizycznych (MANN, MURPHY 1990).

Na rękojęści mostka widoczne ślady po naczyniaku.

Grób nr 2

W momencie odkrycia kości kończyn dolnych zalegały w profilu, stąd szkielet został wyeksplorowany tylko częściowo.

Czaszka zachowana dość dobrze. Część twarzowa czaszki zachowała się w postaci licznych fragmentów kostnych; uległa uszkodzeniu jeszcze w trakcie zalegania w ziemi, częściowo w momencie eksploracji. Szczeka zachowała się dość dobrze. Zniszczeniu uległy oba wyrostki czołowe oraz lewy wyrostek jarzmowy szczęki. Zachowane wszyst-

kie zęby w szczęcie poza oboma pierwszymi trzonowcami, które zostały utracone przyżyciowo. Żuchwa zachowana w całości, obecne wszystkie zęby, poza pierwszym prawym siekaczem, również utraconym przyżyciowo. Nieznaczne zmiany próchnicowe obecne na zębach trzonowych, zarówno szczęki, jak i żuchwy. Znaczny ubytek próchniczy zaobserwowano na drugim lewym przedtrzonowcu szczęki oraz na obu drugich zębach trzonowych żuchwy.

Z kości **tułowia** zachowały się wszystkie kręgi przedkrzyżowe. Kość krzyżowa uszkodzona w części wierzchołkowej, zwłaszcza na powierzchni grzbietowej. Uszkodzeniu uległy otwory krzyżowe przednie oraz wszystkie grzebienie krzyżowe pośrodkowe.

Mostek bez wyrostka mieczykowatego oraz z uszkodzonym w dolnej partii trzonem. Żebra niekompletne, w większości zachowane fragmentarycznie.

Kości kończyn górnych niekompletne; brak kości prawego nadgarstka, śródręcza i paliczków tej strony. Obojczyki zachowane w całości. Łopatki zachowane fragmentarycznie, prawa bez brzegu przyśrodkowego i z częściowo zachowanym brzegiem bocznym, z lewej – zachowany tylko kąt górny z wyrostkiem barkowym i kruczym. Prawa kość ramieniowa zachowana w całości, lewa – tylko we fragmencie trzonu wraz z końcem proksymalnym. Prawa kość łokciowa bez zachowanej części dystalnej, lewa zachowana w całości. Obecne obie kości promieniowe. Z lewej kości ręki zachowała się część kości nadgarstka: kość czworoboczna mniejsza i większa, główkowata, łódeczkowata oraz trójgraniasta. Z kości śródręcza zachowały się cztery pierwsze kości. Z paliczków zachowały się wszystkie paliczki I rzędu oraz drugi i piąty z II rzędu.

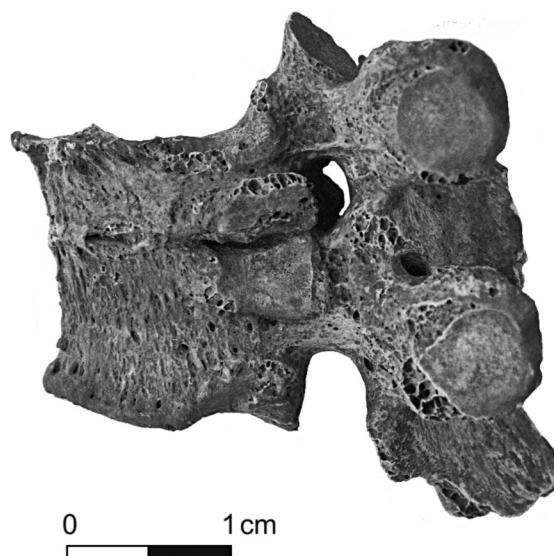
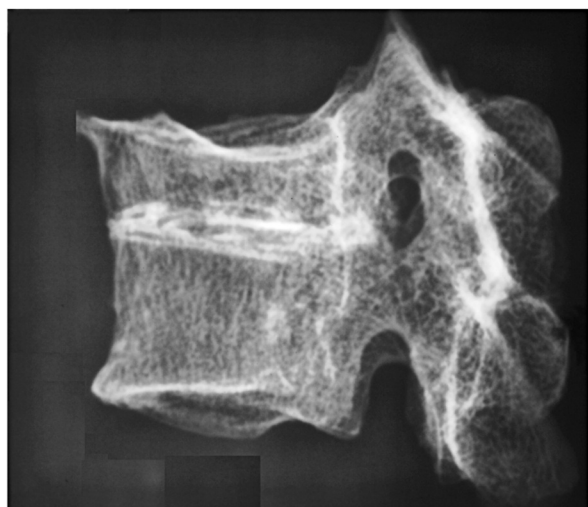
Kości kończyn dolnych również niekompletne; brak kości udowych, piszczelowych, strzałkowych oraz stóp, które zostały w profilu. Kość miedniczna zachowana fragmentarycznie. Prawa kość miedniczna bez kości łonowej i kulszowej, z zachowanym fragmentem wcięcia kulszowego większego. Z lewej kości miednicznej zachowała się tylko kość biodrowa z wcięciem kulszowym większym.

Przy szkielecie znaleziono również dwa dodatkowe kręgi (piersiowy i lędźwiowy) pochodzące prawdopodobnie ze znajdującego się w pobliżu ossuarium.

Szkielet należał do mężczyzny w wieku ok 50–55 lat (*maturus*). Rekonstrukcja wzrostu metodą Trotter-Gleser wykazała, że mężczyzna mierzył 168,20 cm wysokości, natomiast metodą Pearsona – 162,60 cm (**Tab. 3**). Uzyskane wskaźniki czaszki (**Tab. 2**) wykazały, że zmarły osobnik miał bardzo krótką i niską głowę o wąskim czole.

Zmiany patologiczne i urazy⁴. W przypadku obu pierwszych trzonowców w szczęcie oraz pierwszego prawego

⁴ Za pomoc w diagnozie zmian patologicznych dziękuję prof. J. Gładykowskiej-Rzeczyckiej z Gdańska oraz dr. hab. T. Kozłowskiemu z UMK w Toruniu.

Ryc. 5. Grób nr 2. Blok kręgów w odcinku piersiowym (Th3–Th4) (zdjęcie RTG J. Klonek; fot. P. Guzik).
Fig. 5. Burial no. 2. Thoracic vertebrae (Th3–Th4).

siekacza zaobserwowano obliterację zębodołów. Występuje ona w różnym wieku i jest związana z utratą zębów w trakcie życia osobnika (GŁADYKOWSKA-RZECZYCKA, SOKÓŁ 2000: 111)

W prawym stawie mostkowo-obończykowym widoczna klasyczna degeneracja stawu, która może sugerować, że lewa ręka z jakichś względów musiała być oszczędzana. Na głowie lewej kości ramiennej widoczna cysta (geoda), która powstaje wraz z wiekiem. Widoczne są rowki zapalne, świadczące o tym, że rozpoczął się proces zapalny.

Na szczególną uwagę zasługują liczne i różnorodne zmiany zaobserwowane na kręgosłupie. W obrębie odcinka piersiowego na krawędziach trzonów kręgowych widoczne są wyrośla kostne (osteofity). Należą one do najczęściej spotykanych zmian zwyrodnieniowych kręgosłupa (GŁADYKOWSKA-RZECZYCKA 1989: 23; KOZŁOWSKI 2012: 25). Występują przeważnie w najbardziej ruchomych odcinkach: szyjnym i lędźwiowym (PIEKARZ, PIONTEK 1999).

Pomiędzy trzecim a czwartym kręgiem piersiowym (Th3–Th4) wystąpił blok kręgów (Ryc. 5). Kręgi zrośnięte są na całej powierzchni trzonu. Z pewnością nie jest to blok wrodzony, gdyż w takim przypadku zachowana byłaby szczelina między trzonami (GŁADYKOWSKA-RZECZYCKA I IN. 2008: 9–10), czego nie widać na analizowanych szczątkach. Zrośnięciu uległy również wyrostki stawowe. Kręg leżący wyżej ma obniżoną wysokość trzonu, co może świadczyć o kompresyjnym złamaniu trzonu.

W celu diagnozy opisany blok kręgów poddano analizie radiologicznej. Zdjęcia RTG⁵ wykazały jedynie uogólnioną osteoporozę kręgów, bez widocznych zmian osteolitycznych, co sugeruje, że zmiany te nie zostały wywołane przerzutami raka. Na osteoporozę wskazuje również kształt kręgu leżącego powyżej bloku, który przypomina nieco kręg dwuwklęsły, określane w literaturze jako tzw. kręg rybi (ORTNER 2003: 411, ryc. 15–38). Należy raczej wykluczyć w tym przypadku gruźlicę kręgosłupa (chorobę Potta), która atakuje zwykle odcinek piersiowy i lędźwiowy (ROBERTS, BUIKSTRA 2003: 92). Jednym z objawów tej choroby jest obecność garbu gruźliczego na kręgosłupie (GOSZKA-WOLSKA I IN. 2004: 71–72), który nie wystąpił u badanego osobnika. Warto także podkreślić, że gruźlica atakuje przede wszystkim dzieci, stąd raczej mało prawdopodobne jest, by zmarły dożył tak zaawansowanego wieku chorując od dzieciństwa, bez widocznych zmian obserwowanych na pozostałych kościach. Nie można jednak gruźlicy wykluczyć z całą pewnością. Być może są to zmiany „wygojone”. Blok kostny jest więc najprawdopodobniej wynikiem nieokreślonego procesu zapalnego.

Kolejne zmiany zaobserwowano w obrębie odcinka lędźwiowego kręgosłupa, na powierzchni trzonów kręgów: na pierwszym kręgu – widoczne kostnienie krążka międzykręgowego; na powierzchni górnej drugiego kręgu lędźwiowego – rozległe zmiany o charakterze guzków Schmorla; na powierzchni dolnej trzonu – lejowaty otwór,

⁵ Zdjęcia rentgenowskie wykonano w Zachodniopomorskim Szpitalu Specjalistycznym MEDICAM w Gryficach. Za pomoc

w wykonaniu zdjęć dziękuję lek. med. Jakubowi Klonkowi (specjalność: radiolog).

być może jest to nietypowy guzek Schmorla lub wynik urazu (Ryc. 6).

Oprócz zmian w obrębie kręgosłupa na uwagę zasługują również zmiany czytelne na kościach ręki. Kość śródręcza (Ryc. 7) wykazuje deformacje nasad i pogrubienie trzonu. Na zdjęciu RTG widoczna jest uogólniona osteoporoza nasad oraz deformacje obrysu trzonu nasad. Uwagę zwraca zwłaszcza blok paliczka środkowego z dystalnym (Ryc. 8), który jest atroficzny i ma zniszczoną guzowatość. Uznaje się, że blok taki, określany w literaturze jako „pencil-like”, jest zmianą towarzyszącą chorobie trądu. Trąd najczęściej atakuje małe kości, takie jak paliczki, kości śródręcza czy śródstopia (ORTNER 2003: 264). Zmiany

charakterystyczne dla trądu zwykle obserwowalne są również na innych kościach szkieletu (kościach długich oraz żebrach), w tym również na czaszce – na dnie jamy nosowej, na kolcu nosowym, podniebieniu (GŁADYKOWSKA-RZECZYCKA 1980: 149). Zły stan zachowania czaszki oraz żeber nie pozwolił jednak na obserwację tych zmian na analizowanym szkielecie. W przypadku wyrostków zębodołowych oraz korzeni zębów nie zaobserwowano reakcji zapalnych okostnej.

Trąd jest chorobą o charakterze swoistym, tzn. wywołaną przez ściśle określony patogen, w tym przypadku jest to prątek trądu – *Mycobacterium leprae* (KOZŁOWSKI 2012: 100 – tam dalsza lit.). Za kolebkę trądu uznaje się

Ryc. 6. Grób nr 2. Drugi kręg lędźwiowy (L2). Widoczne rozległe guzki Schmorla na powierzchni górnej i dolnej trzonu (fot. P. Guzik).

Fig. 6. Burial no. 2. The second lumbar vertebra (L2). Large Schmorl's nodes are visible on the upper and lower surfaces of the vertebral body.

Azję, zwłaszcza kraje podzwrotnikowe (GŁADYKOWSKA-RZECZYCKA 1989: 19). Uważa się, że na ziemiach polskich trąd pojawił się w XIII w. Przynieść go mieli z zachodu osadnicy niemieccy i krzyżowcy (BIEHLER 1948: 136; GŁADYKOWSKA-RZECZYCKA 1983: 42). Niektórzy badacze sugerują jednak, że o jego obecności na wschód od Odry możemy mówić już w XII w. (KOZŁOWSKI, DROZD 2008: 153). Najstarszy jak dotąd udokumentowany (potwierdzony również badaniem DNA) przypadek trądu w Polsce pochodzi z Suraza, pow. białostocki, z grobu datowanego na XIV w. (GŁADYKOWSKA-RZECZYCKA 1976; 2009: 56–58; DONOGHUE I IN. 2002).

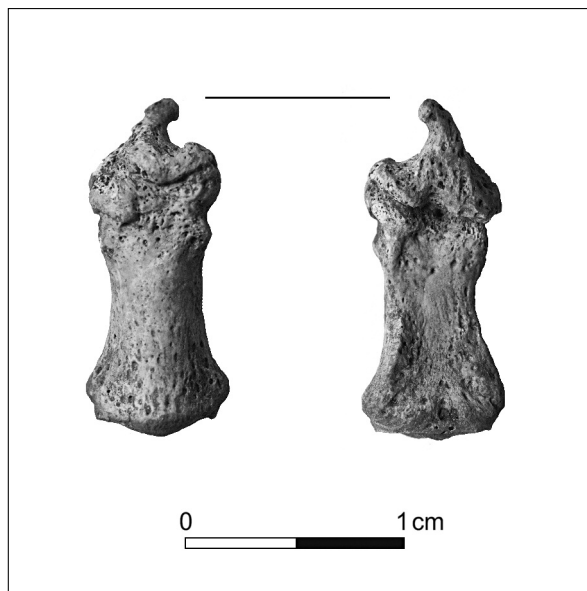
Kości z wykopu 1/10

Wśród kości odkrytych w krypcie pod prezbiterium kościoła, w wykopie 1/10, znaleziono: 7 drobnych

Ryc. 7 Grób nr 2. Kość śródręcza. Widoczna uogólniona osteoporoza nasad oraz deformacje obrysu trzonu nasad (fot. P. Guzik; zdjęcie RTG J. Klonek).

Fig. 7. Burial no. 2. Metacarpus. Visible lesions: generic osteoporosis on the bases, and deformations along the outline of the shafts.

Ryc. 8 Grób nr 2. Blok paliczka środkowego z dystalnym (fot. P. Guzik).

Fig. 8. Burial no. 2. Middle and distal phalanges.

fragmentów czaszki, fragment żuchwy, drugi kręgosłup szyjny (obrotnik), jeden kręgosłup piersiowy, fragment żebra, kość piętowa, lewą kość ramieniową, dwie kości śródręcza lewej ręki (MC 2 i MC 3), fragment kości miednicznej, fragment kości długiej. Wymienione kości mogły należeć do jednego osobnika dorosłego. Płci i dokładnego wieku zmarłego, nie udało się ustalić.

Podsumowanie i wnioski

W obrębie I wirydarza odkryto dwa szkielety: nr 1 – młodego mężczyzny (?), nr 2 – dojrzałego mężczyzny. Interesujące są zmiany o charakterze patologicznym zaobserwowane na szkielecie nr 2, które mogą wskazywać na gruźlicę lub trąd. Na obecnym etapie badań niemożliwe jest jednak postawienie jednoznacznej diagnozy co do ich charakteru. Rozstrzygnąć o tym mogą ewentualne badania molekularne. Jeśli postawiona wyżej diagnoza o obecności trądu jest słuszna, to możemy raczej wykluczyć podejrzenie o gruźlicę, gdyż obie choroby zwykle nie występują równocześnie.

Nie ma natomiast pewności co do pochodzenia kości ludzkich znalezionych w krypcie pod prezbiterium. Nawet przy założeniu, że należały one do jednego osobnika, niemożliwe było określenie jego płci i wieku.

Mgr Anna Kubica-Grygiel
Instytut Archeologii
Uniwersytet Jagielloński
ania.kubica@uj.edu.pl

Literatura

BARCIAK A., SEPIAŁ M.

- 2011 *Ulice, place i cmentarze w przestrzeni miasta Raciborza w średniowieczu i w początkach nowożytności*, (w:) S. Krabath, J. Piekalski, K. Wachowski (red.), *Ulica, plac i cmentarz w publicznej przestrzeni średniowiecznego i wczesnonowożytnego miasta Europy Środkowej*, Wratislavia Antiqua 13, Wrocław, 51–61.

BIEHLER M.

- 1948 *Trąd i jego szerzenie w Polsce*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 19, 131–151.

BOJĘŚ-BIAŁASIK A., NIEMIEC D.

- 2013 *Kościół i klasztor dominikanów w Krakowie w świetle badań archeologiczno-architektonicznych w latach 2010–2012*, (w:) A. Markiewicz, M. Szyma, M. Walczak (red.), *Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, Kraków, 257–313.

DĄBROWSKA E.

- 2008 *Groby, relikwie i insygnia. Studia z dziejów mentalności średniowiecznej*, Warszawa.

DONOGHUE H.D. I IN.

- 2002 H.D. Donoghue, J. Gładykowska-Rzeczycka, A. Marcsik, J. Holton, M. Spiegelman, *Mycobacterium leprae in Archaeological Samples*, (w:) Ch.A. Roberts, M.E. Lewis, K. Machester (red.), *The Past and Present of Leprosy. Archaeological, Historical, Paleopathological and Clinical Approaches*, BAR International Series 1054, Oxford, 185–271.

FACCIA K.J., WILLIAMS R.C.

- 2008 *Schmorl's Nodes: Clinical Significance and Implications for the Bioarchaeological Record*, „International Journal of Osteoarchaeology” 18, 28–44.

GŁADYKOWSKA-RZECZYCKA J.

- 1976 *A Case of Leprosy from Medieval Burial Ground*, „Folia Morphologica” 35/3, 253–264.
 1980 *Some Cases of Diseases from Prehistoric and Medieval Cemeteries in Poland*, „Antropologia Contemporanea” 3, 145–152.
 1983 *Schorzenia swoiste ludności z dawnych cmentarzysk Polski*, „Przegląd Antropologiczny” 48, 347–361.
 1989 *Schorzenia ludności prahistorycznej na ziemiach polskich*, Gdańsk.
 2009 *Zdrowie – choroby nie tylko w pradziejach*, „Folia Praehistorica Posnaniensia” XV, 37–74.

GŁADYKOWSKA-RZECZYCKA J., SOKÓŁ A.

- 2000 *Schorzenia mieszkańców Gdańska pochowanych w grobach z XIV–XIX wieku w kościele św. Jana*, (w:) Międzynarodowy Kongres Nauk Antropologicznych „Antropologia 2000”, Bydgoszcz, 23–25 czerwca 2000, „Medical Review. Scripta Periodica” III/2, suppl. 1, 109–123.

GŁADYKOWSKA-RZECZYCKA J., ZIĘTEK A., NOWAKOWSKI D.R.

- 2008 *Diagnostyka morfologiczno-ortopedyczna schorzeń stawów w materiale wykopaliskowym*, Wrocław.

GOSZKA-WOLSKA L. I IN.

- 2004 L. Goszka-Wolska, E. Jassem, A. Pętlak, A. Siemińska, H. Wolf, *Gruźlica kręgosłupa – trudności w rozpoznawaniu i leczeniu*, „Polska Medycyna Paliatywna” 3/1, 71–74.

KOŁODZIEJSKI S.

- 1985 *Les éperons à molette du territoire de la Petite Pologne au Moyen Age*, (w:) A. Kokowski (red.), *Mémoires Archéologiques*, Lublin, 161–179.

KOZŁOWSKI T.

- 2012 *Stan biologiczny i warunki życia ludności in Culmine na Pomorzu Nadwiślańskim (X–XIII wiek)*, Mons Sancti Laurentii 7, Toruń.

KOZŁOWSKI T., DROZD A.

- 2008 *Występowanie trądu na obszarze mezoregionu Kaldus-Gruczno w okresie od XI do XIV wieku*, (w:) W. Dzie duszycki, J. Wrzesiński (red.), *Epidemie, klęski, wojny*, Funeralia Lednickie 10, Poznań, 147–155.

ŁYCZAK M., GÓRSKI R.

- 2013 *Wyniki badań archeologicznych prowadzonych w rejonie bazyliki św. Trójcy na terenie placu Dominikańskiego w Krakowie*, (w:) A. Markiewicz, M. Szyma, M. Walczak (red.), *Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, Kraków, 235–256.

MANN R.W., MURPHY S.P.

- 1990 *Regional Atlas of Bone Disease. A Guide to Pathologic and Abnormal Variation in the Human Skeleton*, Springfield, Illinois.

MARTIN R.

- 1928 *Lehrbuch der Anthropologie*, Jena.

MYSZKA M.

- 2003 *Dawne cmentarze Krakowa w świetle badań archeologicznych*, (w:) *Cmentarz Rakowicki w Krakowie*, Krakowska Teka Konserwatorska III, Kraków, 121–143.

ORTNER D.J.

- 2003 *Identification of Pathological Conditions in Human Skeletal Remains*, Amsterdam – Boston – London – New York.

PEARSON K.

- 1899 *On the Reconstruction of Stature of Prehistoric Races. Mathematic Contributions to the Theory of Evolution*, „Transactions of the Royal Society” 192, 169–244.

PIEKARZ I., PIONTEK J.

- 1999 *Zmiany zwyrodnieniowe kręgosłupa w populacji średniowiecznej (XIV–XVII w.) ze Ślaboszewa*, Monografie Instytutu Antropologii UAM w Poznaniu 5, Poznań.

ROBERTS C. A., BUIKSTRA J. E.

- 2003 *The Bioarchaeology of Tuberculosis: a Global View on a Reemerging Disease*, Gainesville.

ROJKOWSKA H.

- 2013 *Teren dawnego cmentarza św. Trójcy. Przemiany przestrzenne*, (w:) A. Markiewicz, M. Szyma, M. Walczak (red.), *Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, Kraków, 211–233.

SZYMA M.

- 2004 *Kościół i klasztor Dominikanów w Krakowie. Architektura zespołu klasztorowego do lat dwudziestych XIV w.*, Kraków.

TROTTER M., GLESER G.C.

- 1952 *Estimation of Stature from Long Bones of American Whites and Negroes*, „American Journal of Physical Anthropology” 10, 463–514.

WOJCIESZAK M.

- 2012 *Ze studiów nad życiem codziennym w średniowiecznym mieście. Nekropole średniowiecznego i wczesnonowożytnego Wrocławia*, Wratislavia Antiqua 15, Wrocław.

ANNA KUBICA-GRYGIEL

LATE MEDIEVAL HUMAN REMAINS DISCOVERED WITHIN THE DOMINICAN CHURCH AND MONASTERY IN KRAKÓW

In the course of archaeological and architectural investigation conducted between 2010 and 2013 within the area of the Dominican church and monastery in Kraków numerous human remains were unearthed. They were discovered in excavation trenches situated in the first

garth, in the pillared cloister, and near the gate – next to the outer wall of the St Mary Magdalene Chapel as well as in the Holy Trinity Presbytery. Exploration of the first garth, on the northern side of the temple, revealed a series of heavily-damaged or secondary burials (ossuaries) which

should presumably be associated with a cemetery adjoining the monastery since several hundred years ago. Single-person skeleton burials arranged in layers were also found there. Two of them (nos. 1 and 2), unearthed in the trench no. 2/10 and first to have been investigated, are discussed in detail in the present article. The deceased buried therein were interred according to the Christian sepulchral rite: they were lying straight alongside the E-W axis in a supine position with their heads directed to the west and arms either extended along the body (burial no. 1) or crossed on the chest (burial no. 2). The tight arrangement of the remains in both burials suggests that the deceased had been tied up before the interment, perhaps with a sort of a shroud.

An analysis of the stratigraphy of the garth indicates that the burials nos. 1 and 2 should be dated to the 15th c. or perhaps even to the second half of this century. These burials are related to the northern part of the cemetery, surrounding almost completely the Basilica of the Holy Trinity, where clergy and laypersons were buried from the Early Middle Ages up to the modern era.

An anthropological analysis of the human remains discovered in the burials nos. 1 and 2 showed that they contained males of the *adultus* (no. 1) and *maturus* (no. 2) categories. The skeleton from the burial no. 2 bears a number of lesions, including extremely interesting pathological changes possibly indicative of tuberculosis or

leprosy. However, despite using X-ray photography, the aetiology of the said lesions could not be unambiguously identified. Solving this question would require performing molecular tests.

A detailed analysis was also undertaken for the human remains unearthed in the trench no. 1/10 in the vault beneath the presbytery of the Basilica of the Holy Trinity, between a Late Romanesque pillar and the southern circumferential wall. They were found as a secondary deposit in the backfill of a small deep pit presumably left by a burial destroyed in the Late Middle Ages. The pit contained also coffin fittings and possessions belonging to the interred individual – Late Romanesque bronze buckle, probably from a prayer book, as well as a star-shaped rowel of an iron spur. The two latter items indicate a high social rank of the deceased – perhaps it was the founder of the Kraków's Dominican monastery, Bishop Iwo Odrowąż, who was buried in the Holy Trinity Church at some point after 1237.

The human bones discovered in the vault beneath the presbytery did not show any diagnostic elements allowing to determine whether they belonged to a single individual or not. Neither did they bear any markers indicating the sex or age of the deceased.

Translated by Maciej Talaga